

M. AXBOE, U. CLAVADETSCHER, K. DÜWEL, K. HAUCK, L. VON PADBERG & C. WYPIOR: Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit. Münstersche Mittelalter-Schriften 24: 1,1 Einleitung von K. Hauck. 266 s. + 4 pl.; 1,2-3 Ikonographischer Katalog, Text & Tafelband. 360 + XVIII s. + 278 pl.; 2,1-2 Ikonographischer Katalog, Text & Tafelband. 268 + XVI + 166 pl. München, W. Fink Verlag, 1985-86. 680 + 298 DM.

Dette imponerende catalogue raisonnée er planlagt til ialt 8 bind, hvoraf det egentlige katalog udgør de 6, indledning og »Auswertung« det første og sidste bind. Hvert textbind ledsages af et planchebind. Flot er det som boghåndværk med fin indbinding, godt tryk (meget få trykfejl) og fine billeder – fremragende dokumentation, så den pebrede pris kan ikke forbavse.

Da studiet af guldbrakteaterne har været noget af en dansk specialitet siden 1600-tallet, er det glædeligt at en dansk arkæolog er med på holdet. Det var C.J. Thomsen, der i 1855 grundlagde det videnskabelige studium af disse små guldblikplader, og det var M.B. Mackeprangs disputats fra 1952, der gav det hidtil bedste katalog, fulgt op af Morten Axboe i Acta Archaeologica 52.

Hvor forskningen til dato har koncentreret sig om den typologiske ordning, kronologi og de senere år tillige fremstillingsteknik, er det her billedverdenen, der er det centrale – som titlen viser. Det er foreståeligt, at de mere end 900 brakteater må tiltrække sig opmærksomhed med deres mere end 375 modelpräg og over 600 motiver. Næst efter helleristningerne må det være den største forhistoriske billedsamling med andet end ornamentik. Vi skal til vikingetidens mønter og middelalderens kalkmalerier for at finde billedmateriale af lignende omfang.

Guldbrakteaterne er fremstillede mellem ca. 400 og 550 på grundlag af importen af romerske guldmønter. Den korte fremstillingperiode er en fordel, sammen med brakteaternes overvejende nordiske udbredelse gør det gruppen koherent. En ulempe er det lange hul i overleveringen indtil den skriftlige overlevering, som man kunne inddrage (og har gjort) til forklaring af motiverne. De efterfølgende århundreders Kleinkunst er så stærkt stileret, at det er svært at følge fortsættelsen af brakteatbillederne – bortset fra undtagelser som de upsvenske hjelmbilleder og gotlandske billedsten. Brakteaterne har tidligere været brugt som mellemstation i forsøg på at tolke bronzealderens helleristninger v.h.a. sagalitteratur.

Karl Hauck står med indledningsbindet og i kraft af sin mangeårige produktion om emnet absolut med størst vægt i udgiverkollektivet som initiator og drivkraft. Med sin viden om det senantikke – tidlig middelalderlige åndsliv står han med hovedansvaret for værket og for dets orientering. Hans 33 studier »Zur Ikonologie der Goldbrakteaten« behandler forskellige sider af billedstudiet under stadig inddragelse af nye impulser og aspekter. De er i sig selv en imponerende indsats gennem 15 år (den begyndte 300 år efter det første brakteatfund – på Sjælland).

Haucks indledningsbind fremlægger udførligt en ikonografisk Themakanon foruden en almen indføring og kritiske overvejelser over billedgengivelsen af de små brakteater. Hans grundidé er, at brakteaterne var amuletter. Det indebærer, at de havde magisk kraft, og brugen af billede og bogstav er vigtige elementer i denne funktion. Alle brakteaterne har billeder af mennesker og (eller) dyr suppleret af symboler som triskeler, hagekors o.m.a. Runer optræder på 160

brakteater. Ny er ikke så meget amulet-tanken, som de konsekvenser der drages af dem.

Runeindskriften på »Fyn-brakteaten« fra Bartholins samling er central for tolkningen af amuletbillederne. Her står »houar« – høje, og betegnelsen går iflg. Hauck på rytterfiguren med flettet hårpisk og diadem, flankeret af en rovfugl. Figuren tolkes som den gud, der i vor middelalder bar det samme tilnavn. Interessant er den parallelitet mellem den nordiske billedverden og den samtidige sydlige, kristne ikonografi, som Hauck fremhæver i sine studier. Kristne symboler blev brugt i vid udstrækning i den nordiske billedverden. Både ørn og hest er væsentlige i denne symbolik og den fortsatte brug af disse motiver i de følgende århundreders dyrestil bør studeres. Som medansvarlig for de igangværende undersøgelser i Gudme på Østfyn er det interessant at se, hvorledes de nye fund herfra allerede har givet impulser til forsøget på at sætte brakteaterne ind i et bredere bebyggelseshistorisk, politisk og kultisk syn. Brakteatstudierne må få stor betydning for Gudme-undersøgelser, så udgivelsen er højst belejlig. Pladsen tillader ikke en detaljeret gennemgang af argumentation eller vurdering af nytolkningen. Det kan f.ex. lyde forskrækkende, når 3-mandsbillederne (B-brakteater) tolkes som skildringer af Balders død med Odin, Balder og Loke, men Hauck har sin argumentation på plads. Jo mere man læser, jo mere fanges man af de perspektiver for den nye opfattelse af forholdet mellem Antikken og Norden, som Ikonographischer Katalog åbner. Der er god grund til at gøre opmærksom på dette værk med den interesse for yngre jernalder, som vi kan se i disse år, f.ex. i forskningsrådets projekt »fra stamme til stat«.

Kun D-brakteaterne (dyrebillederne) mangler endnu i katalogen. Fremlæggelsen er måske lidt tung at arbejde med, men den er nok også det grundigste vi har set af sin slags til dato.

Henrik Thrane

RIKKE AGNETE OLSEN: Borge i Danmark. Århus, Centrum, 1986. 155 s. Rigt ill. 195 kr.

Denne bog er lille af format, men trods det gengives talrige fotos, kort, grundplaner og rekonstruktionstegninger meget tydeligt, en teknisk bedrift. Illustrationerne er velvalgte og ofte nye. Teksten er ligeledes et fremskridt i forhold til Aage Roussels *Danmarks Middelalderborge* fra 1942 som hermed er afløst. Landets borge er arkitektoniske mindesmærker, men de er også målestokke for den politiske udvikling, og man mærker her hvorledes forfatteren forener den nødvendige indsigt i arkæologi og historie. Hun tegner udviklingen fra Valdemarstidens rigsborge over storhedstiden for det private byggeri (1250–1350) til reaktionen under dronning Margrethe og afslutningen i 1. halvdel af det 16. århundrede. Dronning Margretes tid ses som det store vendepunkt. Hendes forbud fra 1396 mod privat borgbyggeri overholdes, og det vises klart hvordan adelens boliger siden hen ikke er ægte fæstninger. Læseren fratages sine illusioner selv hvad angår Glimmingehus og Egeskov. Bogen slutter med et levende fortalt afsnit om borgens funktion og et katalog over enkeltborge og voldsteder omtalt i teksten.